

BESTUURLIJKE TRADITIES ONDER DRUK? SURVEY ONDERZOEK NAAR DE VERHOUDING TUSSEN MIDDENVELD EN OVERHEID IN VLAANDEREN.

SPOTLIGHTPAPER 13

Mei 2019

Raf Pauly, Bram Verschuere & Filip De Rynck

Overzicht

1	Inleiding: corporatisme onder druk?	2
2	Het (neo)corporatistische Vlaanderen	5
2.1	De opkomst van een nieuw middenveld	6
2.2	Nieuw Publiek Management in Vlaanderen	7
3	Methodologie: relatie met de Vlaamse overheid	9
4	Bevindingen	11
4.1	Vier rollen van het middenveld	11
4.2	Overheidscontrole en partnerschap	14
4.3	Financiële relaties	17
4.4	Competitie voor middelen en leden/cliënten	24
4.5	Controle over strategische beslissingen	26
5	Discussie en conclusie	28
6	Samengevat: Belangrijkste bevindingen	30
7	BIJLAGE: Overzicht database, steekproef en weging	31
8	BIBLIOGRAFIE	32

© 2019 UGENT

Contact: raf.pauly@ugent.be (UGent)

CSI Flanders – www.middenveldinnovatie.be

Vlaams strategisch basisonderzoek gefinancierd door VLAIO

1 Inleiding: corporatisme onder druk?

De relatie tussen overheid en middenveld¹ is al sinds vele jaren onderwerp van debat. Na de uitbouw van de naoorlogse welvaartsstaat zijn er twee grote tegenstromingen ontstaan die elk op hun manier kritiek hebben op de ‘logge’, ‘inefficiënte’ en ‘verkokerde’ ‘bureaucratie’. Eerst was er de opkomst van het Nieuw Publiek Management (Pollitt, van Thiel, & Homburg, 2007), later gevolgd door wat we kunnen omschrijven als het “Nieuwe Governance Denken” (Salamon & Toepler, 2015). Waar de eerste vooral heil ziet in de kwaliteiten van *marktwerking* om publieke dienstverlening te verbeteren, benadrukt de tweede stroming hoe samenwerken in allerlei *netwerken* of partnerschappen leidt tot betere publieke dienstverlening. Elk van deze stromingen zijn ontstaan binnen bepaalde maatschappelijke omstandigheden. De bureaucratische welvaartsstaat werd ontwikkeld tijdens de de naoorlogse jaren (1950 tot 1970) en steunde op een sterke economische groei en brede maatschappelijke consensus. De economische en politieke crises van de jaren 1970 zetten druk op die consensus, waarbij de neoliberale ideologie het publieke bestel wilde hervormen volgens de principes van competitie, efficiëntie en prestaties. Binnen deze ideologie zouden publieke diensten moeten vermarkt worden (privatisering, publiek-private samenwerking), en zou ook het middenveld kunnen worden vermarkt. De hervormingen van de overheid die uit deze overtuiging volgde, worden onder de paraplueterm ‘Nieuw Publiek Management’ (NPM)² gevat. Deze neoliberale principes zijn ondertussen op hun beurt aan de nodige kritiek onderhevig. In het licht van complexe problemen als klimaatopwarming, toenemende ongelijkheid of kansarmoede, wordt het belang van een sterke overheid terug geherwaardeerd — maar dan ditmaal als een sterke partner die samen met andere maatschappelijke actoren tot innovatieve oplossingen voor complexe problemen kan komen. Binnen het ‘nieuwe governance denken’ leeft de overtuiging dat een sterke overheid complexe

¹ Wat wij onder ‘middenveld’ verstaan is na te lezen in een toelichtende nota van CSI Flanders: Oosterlyncx, S., Verhaeghe, B. & Verschuere, B. (2018) *Wat is het middenveld? Een overzicht van typologieën en afbakening van een werkdefinitie*. Te vinden op <https://www.middenveldinnovatie.be/publicaties/wat-het-middenveld>.

² Voor een bespreking van het Nieuw Publiek Management: De Rynck, F., Pauly, R., & Verschuere, B. (2016). *Nieuw Publiek Management in Vlaanderen en de impact op het middenveld* (CSI Spotlightpaper). Universiteit Gent. Te vinden op <https://www.middenveldinnovatie.be/publicaties>

problemen het best kan aanpakken door in netwerken samen te werken met allerhande maatschappelijke actoren, waaronder zeker ook het maatschappelijk middenveld. Kortom, het ideologische debat over de relatie tussen de overheid en middenveld is onderhevig aan voortdurende verandering.

Voor Europese welvaartsstaten is deze lineaire 'evolutie' van verschillende modellen die op elkaar voortbouwen echter niet helemaal correct. Zeker in België, dat samen met landen als Duitsland, Nederland, Oostenrijk en andere behoort tot de zogenaamde 'corporatistische' landen, is het niet zinvol om 'samenwerking' of 'netwerken' tussen overheid en middenveld als iets *nieuw* te beschouwen (Bode & Brandsen, 2014). Een corporatistische welvaartsstaat is immers gebouwd op het betrekken van diverse vertegenwoordigende middenveldorganisaties in het vormgeven van de publieke dienstverlening: middenveldorganisaties zijn er niet enkel dienstverleners, maar hebben ook zeggenschap en inspraak over het beleid dat die dienstverlening vorm geeft.

Nu staat dit model van inspraak en zeggenschap volgens een aantal auteurs onder druk door een toenemende vermarkting van de publieke dienstverlening (Klenk & Pavolini, 2015), een proces dat Ingo Bode (2011) op basis van zijn onderzoek in Duitsland en Frankrijk "sluipende vermarkting" noemt. Volgens Bode wordt het bestaande overlegmodel steeds meer aangevuld met allerlei vormen van contractualisering, prestatiegerichte controle en verhoogde competitie. Dit zou er toe leiden dat heel wat organisaties steeds meer 'verzakelijken', wat hun eigenheid onder druk zou kunnen zetten: *"Indien deze tendensen zich verder zetten, kan de kenmerkende eigenschap van de multifunctionele non-profit niet langer vanzelfsprekend genomen worden, met name hun vermogen tot zowel dienstverlening gericht op specifieke noden, onbevangen politieke belangenbehartiging, als missiegedreven gemeenschapswerk."* (Bode, 2011: 137)³

Tegelijk is het belangrijk dat we oog blijven hebben voor de verschillen tussen sectoren en landen, ook al worden er gelijkende instrumenten en technieken gebruikt: het blijft belangrijk om hun betekenis te analyseren in hun institutionele, politieke en culturele context. Over het gebruik van NPM zeggen Pollitt, Van Thiel en Homburg: "Er is geen

³ Citaten wordt steeds in eigen vertaling weergegeven.

globaal model (...), en er is evenmin een onderscheiden, homogeen continentaal Europees model.” (Pollitt et al., 2007: 198). In plaats van een lineaire evolutie van meer traditionele partnerschappen naar een door de markt gedomineerde relatie is er eerder sprake van contextueel ingebedde gemixte vormen van ‘governance’, waarbij we elementen uit verschillende ‘bestuursvormen’ naast en door elkaar zien. Hoe de praktijk er ook precies uitziet, men is het erover eens dat de relatie tussen overheid en middenveld steeds vorm krijgt doorheen een “mix” van verschillende principes: overleg en samenwerking, bureaucratische aansturing, prestatiegerichtheid, ondernemerschap, ... (Osborne, 2010; Pollitt & Bouckaert, 2011). Wij spreken over een **‘governance arrangement’**: het geheel van de formele en informele relaties en de betrokken (individuele en collectieve) actoren die de relatie tussen overheden en middenveldorganisaties vorm geven. In zulke arrangementen zijn vaak verschillende naast en door elkaar bestaande logica’s en instrumenten actief (Seibel, 2015), waarbinnen verschillende soorten organisaties en actoren actief zijn. De eerder aangehaalde Ingo Bode wijst er in zijn onderzoek op dat het traditionele corporatistisch overlegmodel (waarbij het middenveld een ‘geprefereerde’ partner is) meer en meer onder druk komt te staan, waardoor de arrangementen tussen overheid en middenveld minder stabiel zijn en dus heel wat volatieler zouden worden.

In deze paper verkennen wij aan de hand van empirische data de staat van het governance arrangement in Vlaanderen, waarbij we in het bijzonder oog hebben voor de positie van NPM-instrumenten binnen het traditionele corporatistische overlegmodel dat Vlaanderen kenmerkt. **Onze onderzoeksvraag bestaat dus uit twee delen: (1) Herkennen we de invloed van vermarkting en Nieuw Publiek Management in de relatie tussen overheid en middenveld? (2) Verdringen NPM-achtige technieken en instrumenten het overlegmodel dat eigen is aan de corporatistische traditie?**

Om deze vragen te beantwoorden maken we gebruik van de data die we verzamelden bij 496 Vlaamse middenveldorganisaties⁴. Belangrijk is dat we voor deze paper enkel rekening hielden met die organisaties die in de survey de Vlaamse overheid hebben aangeduid als hun voornaamste overheid (en dus niet de lokale, provinciale, federale, of

---

⁴ Voor een gedetailleerde toelichting van onze bevraging: Szeker, L. & Van Gyes, G. (2018) *Vlaamse Organisatie Survey. Methodologische nota*. HIVA KULeuven. Te vinden op: <https://www.middenveldinnovatie.be/publicaties/de-vlaamse-survey-methodologische-nota>.

Europese overheid). Het gaat hier om 339 organisaties (310 na weegcorrectie). In de volgende paragraaf staan we eerst stil bij de corporatistische traditie in Vlaanderen, vervolgens lichten we kort enkele methodologische keuzes toe en overlopen we de variabelen die we in de survey hebben gemeten. Daarna presenteren we de belangrijkste bevindingen. We sluiten af met een bespreking van de bevindingen en wat we eruit kunnen leren.

2 Het (neo)corporatistische Vlaanderen

Om de relaties tussen overheden en middenveldorganisaties in Vlaanderen goed te begrijpen, is het belangrijk om even stil te staan bij de historische evolutie. Vlaanderen (België in z'n geheel) is een typisch voorbeeld van een corporatistische welvaartsstaat. Met corporatisme bedoelen we een politiek systeem waarbij bepaalde groepen in de samenleving, via allerlei koepelorganisaties, een gewaarborgde stem hebben in het beleid. In een corporatistisch systeem hebben middenveldorganisaties die mee de diensten van de welvaartsstaat uitvoeren een stem in het vormgeven van diezelfde diensten via onderhandelingen in allerlei geïnstitutionaliseerde kanalen (Lijphart, 2012; Schmitter, 1974). Als we in de inleiding dus spreken over het 'nieuwe governance denken' dat de nadruk legt op partnerschappen en netwerken, dan zouden we wel kunnen stellen dat het corporatistische Vlaanderen (samen met andere corporatistische landen) een voorloper is (Bode, 2011).

Om het verschil aan te duiden ten opzichte van anti-democratische vormen van 'staatscorporatisme' wordt er ook gesproken over 'neocorporatisme' (Bevir, 2007). Corporatisme kan zowel in enge zin als brede zin worden ingevuld. In enge zin verwijst het voornamelijk naar een systeem van belangenvertegenwoordiging in de socio-economische sfeer, waarbij het gaat over de arbeidsmarkt, loonvorming, en economisch beleid (Lijphart, 2012; Siaroff, 1999). In brede zin gaat het over een overlegstelsel waarbij koepelorganisaties in heel wat beleidsthema's een stem krijgen (Fraussen & Beyers, 2016; Öberg et al., 2011).

In een vaak geciteerd onderzoek hebben Salamon en Anheier (1997) via vergelijkend onderzoek gesteld dat corporatistische systemen gekenmerkt worden door een uitgebreide publieke dienstverlening (met hoge overheidsuitgaven) en een breed

uitgebouwd middenveld. Vlaanderen vertoont de typische kenmerken van een corporatistisch regime met belangrijke vormen van geïnstitutionaliseerd overleg, denk maar aan de Vlaamse Strategische Adviesraden (Fraussen & Wouters, 2015). De ‘nonprofit’ sector is in heel België sterk uitgebouwd met een aandeel van 12.3% in de totale gesalarieerde werkgelegenheid (in 2014) (Rigo, Biernaux, & Volon, 2018). Internationaal behoort België bij de landen met de grootste nonprofit sectoren (Salamon & Sokolowski, 1999). Vlaanderen heeft daar een belangrijk aandeel in, met meer dan de helft (59.5%) van alle betaalde nonprofit professionals (Rigo et al., 2018).

In de Belgische staat is deze corporatistische structuur niet los te zien van de geschiedenis van verzuijing (van den Bulck, 1992). Het is namelijk zo dat in het tot stand komen van de Belgische welvaartsstaat heel wat voorzieningen gestructureerd waren binnen de levensbeschouwelijke zuilen. Over deze geschiedenis is al heel wat geschreven (zie o.a. Billiet, 2004; Hellemans, 1990; Huyse, 2003; Van Maele, 2009; Witte, Craeybeckx, & Meynen, 2009). Hier willen we stil staan bij twee ontwikkelingen die voor ons onderzoek relevant zijn, beide vooral in de periode na de jaren ‘60 (het hoogtepunt van de verzuijing): het ontstaan van zogenaamde ‘politieke concerns’, en de positie van het ‘niet-verzuild’ middenveld.

2.1 De opkomst van een nieuw middenveld

Maatschappelijk veranderingen in de tweede helft van de vorige eeuw (vooral individualisering, secularisering en globalisering)⁵ hebben een belangrijke impact gehad op de samenhang tussen de verzuilde organisaties en hun leden: mensen leefden niet meer exclusief gebonden aan ‘hun’ zuil. Op het politieke niveau bleven de banden tussen de zuilen en politieke partijen echter wel bestaan, een fenomeen dat ‘neo-zuilen’ (Hellemans, 1990) of ‘politieke concerns’ (Huyse, 2003) is genoemd. Tegelijkertijd veranderde ook het middenveld zelf, vooral door de opkomst van de zogenaamde ‘nieuwe sociale bewegingen’ die zich mobiliseren rond thema’s die in hun ogen onvoldoende werden opgenomen door de verzuilde organisaties, zoals vrouwenrechten, milieu, pacifisme en internationale solidariteit (Develtere, 2004; Hooghe, 2004;

⁵ Zie ook de bespreking van deze maatschappelijke trends (en hun impact op het middenveld) in de CSI Positionpaper: Oosterlynck, S., Hertogen, E., & Swerts, T. (2017). Citizens and civil society organisations in a changing world: a literature survey (CSI Flanders Working Paper). Antwerp: University of Antwerp. Te vinden op <http://www.middenveldinnovatie.be/publicaties>

Stouthuysen, 2004; Van Der Heijden, 2004; Van Molle, 2004). Op hun beurt raakten heel wat van deze organisaties geïnstitutionaliseerd in het politieke systeem, en organiseerden ze zich in hun eigen koepelorganisaties om te kunnen wegen op het beleid. Zo ontstonden er op het Vlaamse niveau heel wat koepelorganisaties over een brede waaier aan maatschappelijke thema's.

Naast deze verruiming van het geïnstitutionaliseerde middenveld vond er ook een verschuiving plaats in de maatschappelijke positie van het middenveld in het algemeen. Vanaf de jaren '90 nam de kritiek op de "zuilen" toe, onder meer op hun gesloten structuren, het cliëntelisme en het bezetten van belangrijke domeinen van de politieke besluitvorming (Billiet, 2004; Huyse, 2003). De verandering in perceptie van de zuilen kwam in een stroomversnelling met de opkomst van extreem-rechts (in de vorm van electoraal succes voor het Vlaams Blok) en de Burgermanifesten van Guy Verhofstadt (die de zuilen als oorzaak aanwees voor de zogenaamde "kloof" tussen burger en politiek). Als antwoord op deze ontwikkelingen profileerden middenveldorganisaties zich als belangrijke maatschappelijke actoren die bijdragen aan het 'sociaal kapitaal' in de samenleving (Elchardus, Huyse, & Hooghe, 2001). Billiet spreekt over een verschuiving van "verwerpelijke zuilen" naar "geprezen middenveld" (Billiet, 2004). Met die verschuiving zou er volgens sommige auteurs ook een deel van politieke opdracht van het middenveld verzwakt zijn: "Het middenveld verwierf een nieuwe legitimiteit als de verzekering van de sociale cohesie, ten koste van haar potentieel verstorende kracht." (Debruyne & Van Bouchaute, 2014: 25)⁶.

2.2 Nieuw Publiek Management in Vlaanderen⁷

Met de ontwikkeling van het Vlaamse bestuursniveau vanaf de jaren 1970-80 werd de Belgische corporatistische traditie ook overgenomen (Wayenberg, De Rynck, Steyvers, & Pilet, 2010). Het Vlaamse openbare bestuur bouwde verder op het gekende

---

⁶ Deze vaststellingen over de depolitisering van het middenveld is geen uitgemaakte zaak. Zo wijzen resultaten uit onze survey erop dat een meerderheid van de bevroegde middenveldorganisaties inschat dat ze vandaag sterker streven naar maatschappelijke of politieke verandering dan tien jaar geleden. Dit is na te lezen in de CSI spotlightpaper over de politieke rol van het middenveld: *Laoukili, F., Cools, P. & Oosterlynck, S. (2019) De politieke rol van het Vlaams middenveld: een analyse van surveydata (CSI Spotlightpaper)*. Universiteit Antwerpen. Te vinden op <http://www.middenveldinnovatie.be/publicaties>

⁷ In een eerdere CSI Spotlightpaper hebben we al gerapporteerd over de herkomst en invloed van het Nieuw Publiek Management (De Rynck, Pauly, & Verschuere, 2016).

overlegmodel, maar ook hier kende de ontzuiling haar effect. Zo werd in 1995 een parlementaire werkgroep 'Ontzuiling' opgericht die zich als doel stelde de 'partijpolitieke en levensbeschouwelijke verzuiling' tegen te gaan (Vlaamse Raad, 1995: 127). Aan het begin van de 21ste eeuw zette de Vlaamse overheid een bestuurshervorming in die de principes van Nieuw Publiek Management moest introduceren — al was de praktische uitwerking niet zo ingrijpend als initieel gedacht. Landen met een sterker overlegmodel werden in Europa in het algemeen minder geconfronteerd met NPM-hervormingen (Pollitt & Bouckaert, 2011). De Vlaamse hervormingen kunnen gezien worden in een breder Europees geheel, waarbij traditionele bestuurspatronen worden aangevuld met een toegenomen belangstelling voor 'prestaties' en 'resultaten' (in plaats van louter aandacht voor het opvolgen van de juiste regels en procedures) en meer aandacht voor 'klantvriendelijke diensten' (waarbij burgers ook beschouwd werden als 'klanten') (Pollitt & Bouckaert, 2011).

Ondanks de in internationaal perspectief beperkte impact van NPM in de Vlaamse publieke dienstverlening, is er de laatste jaren toch debat ontstaan over mogelijke druk in bepaalde sectoren om te 'vermarkten', waarmee op twee processen gewezen wordt. Aan de ene kant zou de relatie tussen de overheid en het middenveld steeds volatieler worden omdat er meer gewerkt zou worden met kortlopende contracten, projectfinanciering en prestatiegerichte controles. Aan de andere kant zouden organisaties zelf meer 'marktprincipes' overnemen in hun eigen werking⁸, vaak als reactie op vermeende druk vanuit de overheid. In deze paper zijn wij geïnteresseerd in de veranderingen in de relatie met de overheid, hetzij als oorzaak hetzij als gevolg van die 'vermarkting'. In ander onderzoek binnen CSI Flanders wordt ingegaan op veranderingen binnen de organisaties zelf.⁹

In de sectoren die we vanuit CSI Flanders onderzoeken (welzijnssector, socio-culturele sector en de sector van de sociale economie) zijn er alvast enkele evoluties gaande die het debat rond vermarkting en Nieuw Publiek Management voeden. In de welzijnssector

⁸ In een eerder CSI Spotlightpaper wordt het conceptuele kluwen rond 'vermarkting' in middenveldorganisaties ontward: Suykens, B., Verschuere, B., & De Rynck, F. (2016). De non-profit sector, booming business? Hybridisering van middenveldorganisaties richting de markt: een begrippenkader (CSI Flanders Spotlightpaper). Universiteit Gent. Te vinden op: <https://middenveldinnovatie.be/publicaties/>

⁹ Suykens, B., Verschuere, B., & De Rynck, F. (2019) Hybridisering van Vlaamse middenveldorganisaties richting de markt. Een empirische verkenning (CSI Flanders Spotlightpaper). Universiteit Gent. Te vinden op: <https://middenveldinnovatie.be/publicaties>

is recent persoonsvolgende financiering voor personen met een handicap geïntroduceerd. Eén van de bezorgdheden is dat dit systeem zal leiden tot meer competitie en het behandelen van de personen met een handicap als “consument” (Dursin & Verschuere, 2018). In de sociale economie is het nieuwe maatwerkdecreet in werking getreden vanaf januari 2019. De VDAB zal een centrale rol krijgen in het beheer van de in- en doorstroom van doelgroepwerknemers. Het nieuwe decreet maakt maatwerkafdelingen in for-profit ondernemingen mogelijk en er wordt meer nadruk gelegd op het doorstromen van doelgroepwerknemers naar de ‘reguliere’ arbeidsmarkt’. Ook hier bestaat de bezorgdheid dat dit leidt tot meer competitie en afhankelijkheid van ‘de markt’ (Pauly, Verschuere, & De Rynck, 2018). In de socio-culturele sector ten slotte werd er meer klemtoon gelegd op sociaal ondernemerschap (zie bv. het oprichten van de Sociale Innovatiefabriek) en het uitbouwen van niet-publieke financiering voor middenveldorganisaties (met oa. het zogenaamde “Witboek aanvullende financiering”).

3 Methodologie: relatie met de Vlaamse overheid

Voor een uitgebreide bespreking van de methodologie en de bevroegde sectoren verwijzen we graag naar de betreffende CSI Spotlightpaper¹⁰. Zoals al aangegeven, focussen we ons in deze paper op die organisaties waarvoor de Vlaamse overheid de belangrijkste overheid is (we hebben dit in de survey aan de organisaties gevraagd). Dit betekent dat we hier werken met een **sample van 339 organisaties** (310 indien gewogen aantallen, zie bijlage)¹¹.

De survey meet een aantal variabelen die de belangrijkste kenmerken van de corporatistische relatie en het Nieuw Publiek Management uitdrukken. Ten eerste kijken we naar de rollen die de middenveldorganisaties opnemen, waarbij we in het bijzonder kijken naar hun functie in het beleidsproces. Ten tweede kijken we op welke wijze de organisaties gecontroleerd worden door de Vlaamse overheid: gaat het om een algemene controle op hun werking of specifiek prestatiegerichte controle? We kijken daarbij ook naar de mate waarin de overheid inwerkt op de autonomie van de

¹⁰ Szeker, L. & Van Gyes, G. (2018) *Vlaamse Organisatie Survey. Methodologische nota*. HIVA KULeuven. Te vinden op: <https://www.middenveldinnovatie.be/publicaties/de-vlaamse-survey-methodologische-nota>.

¹¹ We werken met gewogen resultaten omwille van onze disproportioneel gestratificeerde toevalssteekproef (zie bijlage).

organisaties. Ten derde meten we in hoeverre ‘vermarkting’ zich uitdrukt in een al dan niet grote afhankelijkheid van markt-inkomsten en de mate van competitie voor middelen en cliënten/leden. Ten slotte meten we in welke mate er sprake is van overleg of samenwerking tussen de organisaties en de overheid.

We bespreken in dit rapport de verschillen tussen de drie sectoren, waarbij we gebruik maken van de *Kruskal-Wallis test*. Deze test laat zien of een statistisch verschil bestaat tussen de sectoren. Via een tweede test (*Mann-Whitney*) controleren we dan tussen welke sectoren er precies een verschil bestaat. Om de leesbaarheid te bevorderen, rapporteren we de cijfers voor deze testen in voetnoten, en rapporteren we van de Mann-Whitney test enkel de effectgrootte¹² (= r) van de relevante verschillen.

De bevindingen uit de survey roepen zelf weer nieuwe vragen op of vragen op zijn minst enige context ter verklaring. Bovendien hebben we het middenveld bevroegd, maar niet de overheid. Daarom organiseerden we in maart en april 2019 voor de welzijnssector en de socioculturele sector focusgroepen met beleidsmakers van de Vlaamse overheid (kabinet en/of administratie). Voor de sector van de sociale economie volgt dit nog. De deelnemers ontvingen op voorhand een samenvattende nota over de belangrijkste bevindingen van het onderzoek, samen met een ontwerpversie van de uitgewerkte academische paper. Tijdens de focusgroep werden de belangrijkste bevindingen kort op slide geprojecteerd, en overliepen we deze bevindingen met de groep. In deze paper zullen we bepaalde vaststellingen uit de focusgroepen in tekstkaders bij onze bevindingen plaatsen.

Uit de focusgroepen

In beide focusgroepen bleek hoe belangrijk het is om in meer detail over de ‘sectoren’ te kunnen spreken. Er zijn immers sterke intra-sectorale verschillen. De CSI survey bevat wel een aantal gegevens over de verdere opdeling van de drie sectoren in deelsectoren, maar het is niet altijd zinvol om met deze deelsectoren een analyse te doen: deels om typologische discussies te vermijden, deels omdat we niet van iedere subcategorie voldoende organisaties bereikt hebben om een zinvol gemiddelde waarde te geven. We werken in deze paper op het niveau van de drie sectoren. In de focusgroepen hebben we waar mogelijk (en met de nodige voorzichtigheid) de analyse aangevuld met enkele cijfers van de deelsectoren.

---

¹² Effecten hebben een waarde tussen 0 en 1: [0.00 - 0.30] = klein, [0.30 - 0.50] = medium, [0.50 - 1.00] = sterk.

4 Bevindingen

4.1 Vier rollen van het middenveld

We hebben organisaties gevraagd in welke mate ze verschillende maatschappelijke rollen opnemen. Op basis van vier items kunnen we hier kijken naar de mate waarin en de manier waarop deze rollen voorkomen: dienstverlenende rol (“een dienst verlenen of product aanbieden om een specifieke, maatschappelijke behoefte of nood te ledigen”), beleidsbeïnvloeding (“invloed (trachten) uitoefenen op beleidsmakers”), ‘gemeenschapsvorming’ (“mensen het gevoel geven dat ze ergens bij horen”), en ‘politieke rol’ (“In welke mate streeft uw organisatie naar of pleit ze voor bepaalde maatschappelijke of politieke verandering?”)¹³.

Rollen van middenveldorganisaties zijn uiteraard dynamisch, en kunnen veranderen doorheen de tijd of naargelang de context. Gemeenschapsvorming is van oudsher een belangrijke rol voor het maatschappelijk middenveld. We hebben ook eerder al aangeduid dat deze rol vanaf de jaren ‘90 werd aangehaald om het belang van het middenveld te legitimeren. De gemeenschapsvormende rol is vaak ook de basis van heel wat andere rollen, omdat dit begrip verwijst naar het voorkomen van een bepaalde mate van vertrouwen en solidariteit tussen de leden van een organisatie (Edwards, 2011). In figuur 1 staan de resultaten voor alle opgenomen organisaties¹⁴. We zien dat de dienstverlenende en gemeenschapsvormende rol de meest aangehaalde rollen zijn. Beleidsbeïnvloeding en het streven naar maatschappelijke verandering volgen als derde en vierde rol¹⁵.

Bekijken we deze rollen per sector (zie tabel 1), dan zien we dat er toch opvallende verschillen tussen deze sectoren bestaan, iets dat ook statistisch bevestigd wordt¹⁶. Zo zijn de organisaties in welzijn en de sociale economie in sterkere mate dienstverlenend. Welzijn en sociale economie zijn, in vergelijking tot de socio-culturele organisaties, ook

¹³ Dit laatste item is op een andere schaal (11-punten schaal) gemeten dan de andere elementen, maar voor de berekeningen hier omgezet naar dezelfde schaal (5-punten schaal).

¹⁴ Nogmaals: We kijken hier enkel naar de organisaties voor wie de Vlaamse overheid de belangrijkste overheid is. Bij andere papers kunnen deze cijfers dus verschillen.

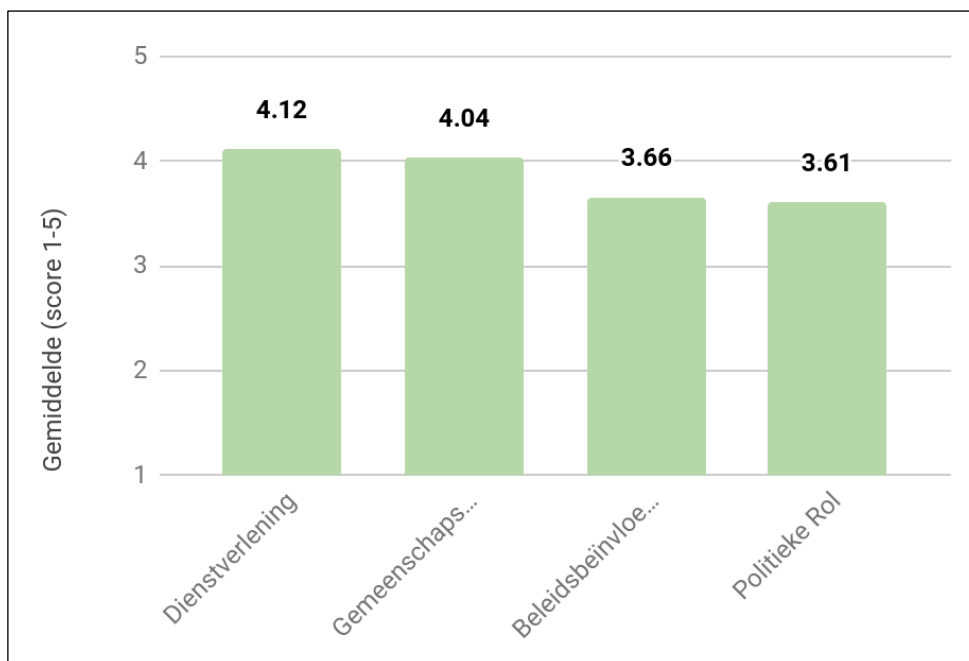
¹⁵ In de eerder vermelde CSI spotlightpaper over de politieke rol van het middenveld worden deze rollen uitgebreid geanalyseerd voor alle organisaties in de survey, en wordt dezelfde rangorde van rollen vastgesteld: *Laoukili, F., Cools, P. & Oosterlynck, S. (2019) De politieke rol van het Vlaams middenveld: een analyse van surveydata (CSI Spotlightpaper)*. Universiteit Antwerpen. Te vinden op <http://www.middenveldinnovatie.be/publicaties>

¹⁶ Kruskal-Wallis testen voor (1) “dienstverlening”: $H=40.165$, $p<0.001$, (2) “sociaal”: $H=21.532$, $p<0.001$, (3) “politieke rol”: $H=31.879$, $p<0.001$, (4) “beleidsbeïnvloeding”: geen significant verschil.

meer uitgesproken bezig met gemeenschapsvorming . De socio-culturele organisaties zeggen dan weer in sterkere mate te streven naar maatschappelijke verandering.

Enkel bij beleidsbeïnvloeding is er geen significant verschil vast te stellen: deze functie wordt dus in ongeveer gelijke mate over alle sectoren erkend. Toch is het gezien de aard van de Vlaamse bestuurlijke tradities de moeite om deze functie van naderbij te bekijken. Hiervoor hebben we een aantal bijkomende metingen uitgevoerd. Om het beleid te beïnvloeden kunnen organisaties immers verschillende strategieën hanteren. We hebben er drie gemeten: directe persoonlijke contacten met kabinetten of administratie, zelf rechtstreeks deelnemen aan geïnstitutionaliseerd overleg (adviesraden of hoorzittingen), en zich organiseren in koepelorganisaties (Beyers & Braun, 2014; Heylen, Fraussen, & Beyers, 2018; Verschuere & De Corte, 2013). In corporatistische systemen zijn de koepelorganisaties zeker belangrijk: het is op basis van hun representatieve functie dat het geïnstitutionaliseerd beleidsoverleg is georganiseerd (Fraussen & Beyers, 2016; Lijphart, 2012).

Figuur 1: Rollen van het middenveld (gemiddelde scores tussen 1 en 5)

Uit onze survey blijkt dat het zich organiseren in koepelorganisaties de meest gebruikte strategie is, met een vrij hoog gemiddelde voor alle sectoren. De resultaten zijn hieronder in tabel 2 weergegeven.

Tabel 1: Maatschappelijke rollen per sector (gemiddelden, scores tussen 1 en 5)

	Socio- Cultureel	Welzijn	Sociale Economie
Gemeenschapsvorming	3.69	4.46	4.78
Dienstverlening	3.78	4.64	4.33
Politieke rol	3.86	3.35	2.92
Beleidsbeïnvloeding	3.82	3.43	3.45

Hier valt ook op dat het deelnemen aan activiteiten van een koepelorganisatie het sterkste leeft bij organisaties in de sociale economie, iets dat ook statistisch¹⁷ bevestigd wordt. Tegelijk zien we dat organisaties in de sociale economie op de andere dimensies lager tot veel lager scoren. Over het algemeen zijn de effecten hier niet erg sterk, met uitzondering van de lagere deelname aan adviesraden¹⁸. Een reden hiervoor is waarschijnlijk dat de koepelorganisaties in deze sector die rol opnemen, zodat de individuele organisaties dat niet zelf meer hoeven te doen. Persoonlijke contacten met leden van de administratie is iets dat binnen elke sector in ongeveer gelijke mate voorkomt. Contacten met leden van het bevoegde kabinet zijn dan toch weer net iets minder frequent (tussen 'een enkele keer' en 'herhaalde malen') (bij de sociale economie ook significant¹⁹ minder, de andere twee sectoren in ongeveer gelijke mate laag).

Tabel 2: Strategieën voor beleidsbeïnvloeding (gemiddelde scores tussen 1 en 5)

	Socio-cultureel	Welzijn	Sociale Economie
Persoonlijke contacten met administratie	3.53	3.48	3.10
Persoonlijke contacten met kabinet	2.83	2.33	1.98
Formele adviesraad	3.08	2.68	1.68
Hoorzitting of werkgroep	2.69	2.34	2.13
Bijeenkomsten van koepelorganisatie	3.63	3.98	4.30

¹⁷ KW-test: $H=6.501$, $p<0.05$. Al is dit verschil met name toe te wijzen aan het verschil tussen 'sociale economie' en 'socio-cultureel', en is het effect niet erg groot ($r = -0.1702$).

¹⁸ KW-test, $H=24.178$, $p<0.001$, met een medium-sterk effect t.a.v 'socio-cultureel' ($r=-0.3317$) en 'welzijn' ($r=-0.3286$).

¹⁹ KW-test: $H=11.736$, $p<0.01$. Al is ook dit verschil met name toe te wijzen aan het verschil met 'socio-cultureel', en is het effect niet erg groot ($r = -0.2230$).

Uit de focusgroep 'Welzijn'

Het belang van de koepelorganisaties beschouwt men als een zeer logisch resultaat: koepels worden altijd betrokken bij het ontwikkelen van nieuw beleid. Pas als er een "redelijke consensus" gevonden wordt, gaat men over tot een volgende stap. Nog voor formele beslissingen in een adviesraad gebeuren, is al een heel proces doorlopen: "Mochten de koepels zeggen 'we gaan niet mee in die lijn', dan hebben we een probleem. Dan blijven we verder praten tot we een compromis vinden."

4.2 Overheidscontrole en partnerschap

De wijze waarop de overheid haar 'controlerende rol' invult is van belang om de aard van de relaties met het middenveld te begrijpen. Houdt de overheid zich bezig met een algemene controle op de werking van de middenveldorganisaties, of gaat het om een vorm van controle waarbij 'prestaties' en 'impact' centraal staan? In de survey hebben we tevens gevraagd in welke mate middenveldorganisaties vinden dat er ruimte is voor overleg met de administratie die de controles uitvoert. Dit is immers iets dat we verwachten in een overlegmodel. Al gaat het bij een corporatistische relatie om meer dan louter overleg. Vandaar dat we ook gevraagd hebben in welke mate de overheid een partner is waarmee men inhoudelijk samenwerkt²⁰.

De vier verschillende vormen van controle (werking, financiën, prestaties en impact) krijgen allen vrij hoge scores (zie tabel 3). Opvallend is dat gemiddeld genomen de socio-culturele sector zich telkens iets minder sterk gecontroleerd voelt in vergelijking tot de andere sectoren. Wat ook opvalt, zijn de hoge scores in de welzijnssector voor wat betreft 'werking' en 'prestaties' t.a.v. de andere twee sectoren²¹. De controle op de financiën verschilt niet per sector, evenals de vraag naar maatschappelijke impact (deze komen dus in elke sector in ongeveer gelijke mate voor). Op de vraag of er ruimte is voor overleg met de overheid wordt over het algemeen bevestigend geantwoord, en ook hier is er geen significant verschil tussen de sectoren.

---

²⁰ Al deze vormen van controle, overleg en samenwerking zijn opnieuw gemeten met een schaal van 1 tot 5: 1=helemaal niet van toepassing, 3=tussenin, 5=helemaal van toepassing. De vraag mbt 'overleg' loopt van 1 ('helemaal oneens') over 3 (noch eens, noch oneens) tot 5 ('helemaal eens').

²¹ KW-test 'werking' voor 'welzijn', $H=15.292$, $p<0.001$, met een eerder zwak effect tav 'socio-cultureel' ($r=-0.2163$) en 'sociale economie' ($r=-0.2110$). KW-test 'prestaties' voor 'welzijn', $H=11.276$, $p<0.01$, met een eerder zwak effect tav 'socio-cultureel' ($r=-0.1581$) en 'sociale economie' ($r=-0.2295$).

Tabel 3: Controles door de overheid (gemiddelde scores tussen 1 en 5)

De overheid...	Socio- Cultureel	Welzijn	Sociale Economie
...controleert uw werking	3.97	4.76	4.40
...controleert of uw financiën op orde zijn	3.94	4.58	4.28
...controleert de prestaties van uw organisatie	3.66	4.52	4.05
...vraagt naar uw maatschappelijke impact	3.27	3.67	4.00
Tijdens controles is er ruimte voor overleg met de overheid	3.60	3.67	3.38

Uit de focusgroep 'Welzijn'

*Wat betekent "prestatiemeting" in de praktijk? Men verduidelijkt dat het controleren van prestaties heel gevarieerd is. De sector kent inderdaad heel wat kwantitatieve en resultaatgerichte controles (eerder kwalitatief), maar deze zijn volgens de deelnemers niet "normatief" op te vatten. We kunnen de discussie samenvatten als volgt: er wordt gewerkt aan 'data monitoring' om tot betere beleidsbeslissingen te komen, maar organisaties worden niet individueel 'afgerekend' op deze prestaties. Het doel van deze cijfers is om organisaties t.a.v elkaar te 'benchmarken', zodat ze elkaar kunnen uitdagen en van elkaar kunnen leren. Toch herkennen enkele deelnemers dat in bepaalde deelsectoren (sociaal werk, ziekenhuizen, ouderenzorg, gezinszorg) het **werken met indicatoren en parameters kan doorslaan**. Er wordt dan heel instrumenteel omgegaan met indicatoren, met een nadruk op de kwantitatieve dimensie. Dit heeft negatieve gevolgen voor de kwaliteit van de dienstverlening.*

*De vraag is waar de grens ligt tussen 'normale' controle en een te ver doorgedreven Nieuw Publiek Management. Het zou ook kunnen dat **het discours** rond deze begrippen speelt, zonder dat er noodzakelijk van verschuivingen sprake is. Het is misschien ook een probleem van interpretatie: het zou kunnen dat het middenveld het heeft over praktijken van 'new public management', terwijl het volgens vertegenwoordigers van de overheid om evoluerende maar wel om courante vormen van aanvaardbare controle gaat.*

Uit de focusgroep 'Socio-Cultureel'

Volgens een deelnemer vraagt een deel van het socio-cultureel middenveld zelf naar kwantitatieve indicatoren waarop ze gecontroleerd kan worden. Ze willen meer zekerheid inbouwen in hoe ze geëvalueerd worden (welke criteria, welke cijfers). Zij willen zeer duidelijk weten wat ze moeten doen en hoe ze dit moeten opnemen. Men valt graag terug op dingen die men kent (aantal leden, afdelingen, activiteiten, uren, etc.).

Kijken we naar de mate waarin de overheid beschouwd wordt als een partner “waarmee men inhoudelijk samenwerkt”, dan zien we dat dit gemiddeld genomen niet echt hoog scoort, maar toch voorzichtig bevestigd wordt (tabel 4). Meer dan de helft van de organisaties (52%) ziet de Vlaamse overheid als een partner waarmee inhoudelijk wordt samengewerkt — 30% ziet de Vlaamse overheid niet als partner, en 16% is niet zeker (“tussenin”). We hebben dus niet gewoon gevraagd of de overheid een ‘partner’ is, maar we hebben dit begrip gespecificeerd door op het inhoudelijke karakter van de samenwerking te wijzen. Er zijn hier geen statistisch significante verschillen tussen de sectoren.

Uit de focusgroep 'Welzijn'

Men is het snel eensgezind is over het feit dat de overheid als “partner” wordt beschouwd door een aanzienlijke groep in het middenveld. De overheid bouwt via de koepels een intense interactie uit met vertegenwoordigers van het maatschappelijk middenveld. In die relatie is veel ruimte voor overleg, afstemming en compromisvorming. Dat kan onder de noemer partnerschap worden geplaatst.

Tabel 4: De overheid als partner (aandeel organisaties)

	Ja	Tussenin	Nee	
Sociocultureel	55.31%	13.97%	30.73%	100.00%
Welzijn	50.49%	18.45%	31.07%	100.00%
Sociale economie	38.46%	30.77%	30.77%	100.00%
	52.27%	16.88%	30.84%	100.00%

4.3 Financiële relaties

In een corporatistisch regime verwachten we een uitgebreid middenveld met een hoge mate van publieke financiering. We hebben de organisaties gevraagd om aan te geven waar hun inkomsten vandaan komen: van de overheid, van marktactiviteiten, of vanuit hun gemeenschap (leden, achterban). We hebben hen hierbij kort een omschrijving van elke inkomstenbron gegeven²², en de respondenten hebben vervolgens in percentages een schatting gegeven van de herkomst van hun inkomsten²³. Echter, niet alleen de objectieve cijfers zijn belangrijk, ook de subjectieve inschatting over de financiering zijn van belang. Het aanvoelen van hoe belangrijk een bepaalde bron van inkomsten is, heeft namelijk gevolgen voor het gedrag van een organisatie. Zo werd in Zweeds onderzoek onlangs nog vastgesteld dat de subjectieve inschatting van het belang van publieke financiering meer impact had op de ‘kritisch-politieke houding’ van organisaties dan het ‘objectieve’ aandeel van de publieke inkomsten (Arvidson, Johansson, & Scaramuzzino, 2018). Daarom vroegen we respondenten ook in te schatten hoe belangrijk de overheid als financier is. Een tweede subjectieve inschatting betreft het aangeven in welke mate de financiën evolueerden in de afgelopen tien jaren.

Gemiddeld genomen komt ongeveer 3/5 van de inkomsten van het middenveld van de overheid (61%), ongeveer een vijfde komt van marktinkomsten (20%) en nog eens een vijfde vanuit de gemeenschap (19%) (zie figuur 2)²⁴. Als we deze cijfers per sector bekijken, krijgen we drie erg verschillende profielen te zien. In tabel 5 geven we de verschillen weer. De welzijnssector is het meest afhankelijk van overheidsinkomsten, met 86% van haar inkomsten. Marktinkomsten zijn erg belangrijk voor de sociale economie, wat uiteraard niet verrassend is. We zien ook dat marktinkomsten voorkomen in de welzijnssector (iets meer dan 7%) en in hogere mate in de socio-culturele sector (23%). Gemeenschapsinkomsten zijn dan weer erg belangrijk voor de socio-culturele sector

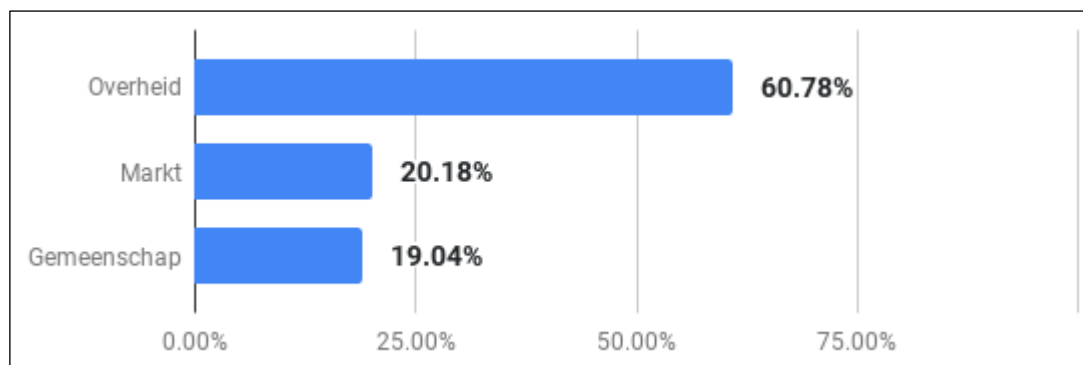
²² **Overheidsinkomsten:** permanente subsidies, projectsubsidies. **Marktinkomsten:** verkoop van goederen/diensten met het doel een financiële meerwaarde te creëren; inkomsten verworven uit partnerships met bedrijven; ... **Gemeenschapsinkomsten:** lidgelden, giften en donaties, crowdfunding, ...

²³ Als de som van alle percentages niet op 100% uitkwam, hebben we de organisaties niet opgenomen in de analyse.

²⁴ Hoewel we hier kijken naar de groep die aangeeft dat de Vlaamse overheid voor hen de belangrijkste overheid is, gaat het bij overheidsinkomsten niet noodzakelijk enkel over inkomsten van de Vlaamse overheid.

(28%), maar veel minder voor de andere twee sectoren. Al deze verschillen tussen de sectoren zijn telkens statistisch significant²⁵.

Figuur 2: Gemiddeld aandeel in inkomsten (groep 'Vlaamse overheid als belangrijkste')

Tabel 5: Bron van inkomsten (% van het totale inkomen)

	Sociocultureel	Welzijn	Soc.Economie
Overheid	48.43%	85.00%	46.18%
Markt	23.63%	7.38%	49.62%
Gemeenschap	27.94%	7.62%	4.20%

Respondenten gaven ook aan wat naar hun gevoel (dus een subjectieve inschatting) de evolutie is geweest van deze financiële verhoudingen over de laatste tien jaar ("Hoe is dit procentueel aandeel van elk van deze inkomsten ten opzichte van 10 jaar geleden veranderd?"). In tabel 6 geven we de resultaten daarvan weer. In het algemeen zien we dat men vindt dat *overheidsinkomsten* gedaald zijn (38%) terwijl men inschat dat marktinkomsten gestegen zijn (37%). Anderzijds zegt een vijfde van de organisaties dat overheidsinkomsten gestegen zijn en vindt 10% dat marktinkomsten gedaald zijn. Kijken we naar de verdeling per sector, dan valt op dat een groter aandeel organisaties uit de sociale economie vindt dat de overheidsinkomsten gedaald zijn (1/10 zegt zelfs 'sterk gedaald'). Bij de sociale economie zien we ook dat maar liefst 3/4^e vindt dat het aandeel marktinkomsten gestegen is (waarvan 15% zegt dat ze sterk gestegen zijn)²⁶.

²⁵ Bij "overheid" verschillen socio-cultureel en sociale economie niet statistisch significant van elkaar, maar wel "welzijn" tav van deze twee: KW-test "overheid", $H=70.340$, $p<0.001$, tav socio-cultureel ($r=-0.5065$) en sociale economie ($r=-0.4833$). De overige twee bronnen van inkomsten: KW-test "markt", $H=51.829$, $p<0.001$; KW-test "gemeenschap", $H=38.630$, $p<0.001$.

²⁶ KW-test significant omwille van verschillen tussen sociale economie tav andere sectoren. KW-test "overheid", $H=17.804$, $p<0.001$, tav "sociocultureel" ($r=-0.3255$) en "welzijn" ($r=-0.3555$). KW-test "markt", $H=20.434$, $p<0.001$, tav "sociocultureel" ($r=-0.33447$) en "welzijn" ($r=-0.4384$).

Tabel 6: Subjectieve inschatting van evolutie van verschillende inkomstenbronnen

(% organisaties dat aangeeft in welke mate inkomsten gedaald of gestegen zijn)

	Sterk gedaald	Gedaald	Gelijk	Gestegen	Sterk gestegen	
Algemeen						
Aandeel overheidsinkomsten	5.02%	32.64%	39.75%	16.74%	5.86%	100.00%
Aandeel marktinkomsten	4.60%	5.60%	53.20%	30.60%	6.00%	100.00%
Aandeel gemeenschapsinkomsten	0.50%	12.50%	52.40%	26.40%	8.20%	100.00%
Aandeel overheidsinkomsten						
Sociocultureel	2.88%	33.09%	36.69%	20.14%	7.19%	100.00%
Welzijn	7.59%	22.78%	49.37%	15.19%	5.06%	100.00%
Sociale Economie	9.52%	66.67%	23.81%	0.00%	0.00%	100.00%
Aandeel marktinkomsten						
Sociocultureel	7.50%	8.20%	48.50%	29.90%	6.00%	100.00%
Welzijn	0.00%	1.60%	72.60%	22.60%	3.20%	100.00%
Sociale Economie	0.00%	0.00%	25.00%	60.00%	15.00%	100.00%
Aandeel gemeenschapsinkomsten						
Sociocultureel	0.80%	14.40%	45.60%	28.00%	11.20%	100.00%
Welzijn	0.00%	9.90%	57.70%	28.20%	4.20%	100.00%
Sociale Economie	0.00%	8.30%	91.70%	0.00%	0.00%	100.00%

Uit de focusgroep 'Socio-Cultureel'

*Een van de deelnemers benadrukt dat we de historische ontwikkeling van het **sociaal-culturele werk** niet uit het oog mogen verliezen. De sector is doorheen de tijd meer gesubsidieerd geworden, maar is gegroeid uit een situatie zonder overheidsfinanciering. Het feit dat ze nu niet volledig afhankelijk is van overheidsmiddelen is een gezonde situatie. De sector moet immers haar sociale, politieke en kritische rol kunnen opnemen.*

Uit focusgroep 'Welzijn'

*Er wordt ingegaan op de mogelijke beweegredenen van **middenveldorganisaties uit de welzijnssector** om op zoek te gaan naar externe (niet-publieke) middelen: hoe komt het dat 'marktmiddelen' toch enigszins in belang stijgen? Een drietal mensen denken dat er bij middenveldorganisaties een zekere **eigen dynamiek** ontstaat om sociaal innoverend/ondernemend te zijn, zonder dat het beleid hen 'dwingt': "we zeggen niet 'je moet dat doen', we voelen wel dat ze zelf als organisatie zoeken." Hier wijst men dus op autonome ontwikkelingen in het middenveld zelf, die niet rechtstreeks door de overheid 'verplicht' worden.*

Uit focusgroep 'Socio-Cultureel'

*Er wordt unaniem aangegeven dat je als organisatie niet anders kan dan op zoek gaan naar externe financiering, waarbij vooral gewezen wordt op een **toename in taken en verwachtingen** dat zowel komt uit maatschappelijke verwachtingen, overheid als organisaties zelf.*

Uit de focusgroep 'Welzijn'

*Anderen wijzen erop dat er een bepaalde verandering in het **discours van de Vlaamse overheid** is waar te nemen: ze zou meesurfen op een (inter)nationale trend waarbij '**sociaal ondernemen**' ook in het overheidsdiscours toeneemt. Er lijkt sprake van een interactie tussen autonome ontwikkelingen en een discours dat bij de overheid aanwezig is en invloed heeft: "Het wordt veel aangekaart door administraties en politiek, dus ze [welzijnsorganisaties] worden wel geappelleerd tot dat sociaal ondernemerschap, maar ze merken zelf ook dat ze veel meer moeten gaan werken willen ze staande blijven. Enorme professionalisering gebeurt omdat ze anders gewoon verdwijnen."*

We keken ook naar welke *soort inkomsten* de organisaties van de overheid verwerven, waarbij we concreet gekeken hebben naar het aandeel van *contractuele en projectafhankelijke financiering*. We hebben dit hier specifiek voor de Vlaamse overheid gevraagd. In tabel 7 hieronder geven we de cijfers²⁷. Het belang van subsidies voor de kernactiviteiten van de organisaties is duidelijk voor alle sectoren, met scores tussen 90% en 100%. Opvallend is het grote aandeel van projectsubsidies in de socioculturele sector en de sociale economie. Ook binnen welzijn geeft meer dan een derde van de organisaties aan met projectsubsidies te werken. Er wordt ook binnen elke sector in aanzienlijke mate met contracten gewerkt, waarbij de organisatie dus een contract aangaat met de opdrachtgevende overheid: ongeveer een op vier organisaties in de socio-culturele sector (25.51%) en de sociale economie (23.53%), iets meer dan een op tien in de sector welzijn (12.68%).

Tabel 7: Soorten financiering van de Vlaamse overheid (% organisaties)

Percentage van organisaties die dit bepaalde type inkomsten hebben (ja/nee vraag)²⁸.

Types	Sociocultureel	Welzijn	Sociale Economie
Subsidies voor de kerntaken van uw organisatie	92.38%	97.50%	100.00%
Subsidies voor eenmalige projecten	61.22%	35.21%	57.89%
Contracten (diensten of producten)	25.51%	12.68%	23.53%

Ook hier vroegen we naar een inschatting over de voorbije 10 jaar: “In vergelijking met 10 jaar geleden kiezen overheden vandaag meer voor tijdelijke contractuele steun in plaats van voor structurele subsidies van uw basiswerking”²⁹. Uiteraard moeten we voorzichtig zijn met dit soort subjectieve inschattingen van jarenlange evoluties, maar het helpt ons wel om te meten hoe men *op dit moment* kijkt naar hoe tijdelijke vormen van financiële ondersteuning evolueren. In de tabel hieronder staan de antwoorden per

²⁷ De vraag luidde: “U geeft aan dat in het laatst afgesloten boekjaar uw organisatie financiële middelen van de Vlaamse overheid heeft gekregen. Gaat het dan ‘ja’ of ‘nee’ om volgende soorten van steun of inkomsten?”

²⁸ Statistische test: Chi-kwadraat met Cramer’s V test ($p < 0.05$ *, $p < 0.01$ **, $p < 0.001$ ***). Enkel statistisch verschil voor wat betreft ‘eenmalige projecten’ (Cramer’s V, 0.248, *).

²⁹ Schaal van 1 (“helemaal niet akkoord”) tot 5 (“helemaal akkoord”)

sector, waarbij we zien dat de meningen verdeeld zijn³⁰: iets minder dan de helft van alle organisaties (48%) is akkoord, en iets minder dan een derde herkent deze evolutie niet. We zien wel dat in elke sector een aanzienlijke groep (van 41 % tot 56%) akkoord gaat met deze stelling. Het aanvoelen van de tendens tot meer contractuele financiering lijkt dus sterk aanwezig in alle sectoren.

Tabel 8: Stelling "Meer tijdelijke contractuele steun dan structurele subsidies"

	(Helemaal) Niet akkoord	Noch akkoord, noch niet akkoord	(Helemaal) Akkoord	
Sociocultureel	33.59%	25.19%	41.22%	100.00%
Welzijn	29.27%	14.63%	56.10%	100.00%
Sociale Economie	20.00%	25.00%	55.00%	100.00%
<i>Totaal</i>	<i>30.90%</i>	<i>21.46%</i>	<i>47.64%</i>	<i>100.00%</i>

Uit de focusgroep 'Welzijn'

*De druk op de reguliere werking is soms zo groot dat projecten eerder aanvullend gebruikt worden dan om echt 'vernieuwende' zaken op te starten, terwijl men het in de groep er toch over eens is dat projectsubsidies daar eigenlijk niet voor dienen, dat zou deel moeten vormen van de structurele financiering. Men is er ook van overtuigd dat indien projectsubsidies effectief gebruikt kunnen worden om te vernieuwen, dat het middenveld er **dan zelf ook vragende partij** voor is. Bovendien geven dit soort subsidies kansen aan **nieuwe organisaties** om dienstverleningen op te starten die niet aanwezig zijn bij de 'traditionele' grotere organisaties.*

Uit de focusgroep 'Socio-Cultureel'

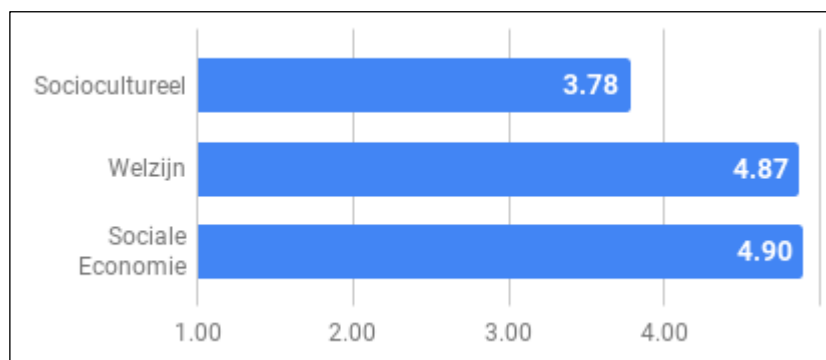
Er is een verschuiving van middelen gebeurd waarbij DAC- en GESCO-middelen zijn afgebouwd. Deze middelen zijn vervolgens omgezet naar middelen voor projectfinanciering. Vanuit de administratie beschouwt men deze middelen als 'gered' voor de sector (ze verdwijnen niet zomaar). Al begrijpt men ook dat dit vanuit het middenveld gepercipieerd wordt als een verschuiving naar meer projectfinanciering: onderdelen van de vaste subsidies worden wél vervangen door projectmiddelen.

---

³⁰ Er zijn geen statistische verschillen tussen de sectoren.

Op de vraag of de overheid een “onmisbare financier” is voor de organisatie, antwoordt een grote meerderheid bevestigend. Vooral binnen welzijn en sociale economie is dat zo. De appreciatie binnen de socioculturele sector is ook positief, maar wel significant lager t.a.v. de andere twee sectoren³¹. Zoals verwacht hangt de mate waarin men de overheid als een onmisbare financier beschouwt ook samen met het aandeel van overheidsinkomsten voor de organisatie (hoe hoger dit aandeel, hoe hoger de appreciatie).³²

Figuur 3: De overheid als “onmisbare financier” (gemiddelde score, 1 tot 5)

³¹ De effecten zijn wel eerder zwak. KW-test “financier” voor “sociocultureel”, $H=30.873$, $p<0.001$, tav “welzijn” ($r=-0.2929$) en “sociale economie” ($r=-0.2099$).

³² Correlatie “financierder (1-5)” (ordinaal) en “aandeel overheidsinkomsten %” (metrisch): Spearman $r=0.521$, $p<0.01$

4.4 Competitie voor middelen en leden/cliënten

Als de corporatistische tradities inderdaad onder druk staan door vermarkting, dan zouden organisaties ook een hogere mate van competitie moeten ervaren. We hebben in de survey twee vormen van competitie bevraagd: die voor het vergaren van middelen, en die voor het verwerven van leden of cliënten. Voor beide vragen hebben we een inschatting gevraagd op basis van een vijf-punten schaal³³. We hebben daarbij gepeild naar de concurrentie t.a.v andere middenveldorganisatie en t.a.v. bedrijven. De resultaten staan in tabel 9. **Over het algemeen zien we een lage competitiedruk in het middenveld:** geen enkele gemiddelde score komt uit boven 3 (“redelijk”). De competitiedruk t.a.v andere middenveldorganisaties is ongeveer gelijk voor alle sectoren (geen significant verschil³⁴). Bij de beide vormen van competitie t.a.v. bedrijven zien we dat de sociale economie significant³⁵ meer druk ervaart dan de andere sectoren, wat in de lijn der verwachtingen ligt.

Tabel 9: Competitie voor middelen en leden/cliënten (gemiddelde scores, 1 tot 5)

	Socio-cultureel	Welzijn	Sociale Economie
Competitie voor middelen			
- tav middenveldorganisaties	2.83	2.52	2.95
- tav bedrijven	1.52	1.26	2.33
Competitie voor leden/cliënten			
- tav middenveldorganisaties	2.42	2.55	2.5
- tav bedrijven	1.38	1.24	2.45

Tabel 10 geeft de samenhang weer tussen deze vormen van competitie en de verschillende financieringsbronnen. We focussen hier op de competitie met andere

³³ De vragen luiden: “Ondervindt uw organisatie bij het verwerven van werkingsmiddelen concurrentie van volgende organisaties?” en “Ondervindt uw organisatie bij het verwerven van cliënten of leden concurrentie van volgende organisaties?”. De antwoordschaal was: (1) geen, (2) zwak, (3) redelijk, (4) sterk, (5) zeer sterk.

³⁴ Dit is niet helemaal correct: er is een significant effect te meten voor de verschillende score tussen “socio-cultureel” en “welzijn”, maar dit effect is echter heel klein ($r=-0.1380$).

³⁵ KW-test “middelen-bedrijven” voor “sociale economie”, $H=42.939$, $p<0.001$, tav “socio-cultureel” ($r=-0.3450$) en “welzijn” ($r=-0.4962$). KW-test “cliënten-bedrijven” voor “sociale economie”, $H=45.102$, $p<0.001$, tav “socio-cultureel” ($r=-0.3569$) en “welzijn” ($r=-0.5038$).

middenveldorganisaties. We zien dat in het algemeen de competitie toeneemt naarmate organisaties meer afhankelijk zijn van marktinkomsten, en dat het werken met overheidscontracten gepaard gaat met enige concurrentie voor middelen (al zijn deze verbanden eerder zwak). Bij projectsubsidies zien we die samenhang met competitie niet. Splitsen we het verder op per sector, zien we ook enige verschillen. Het is enkel in de welzijnssector dat een hogere mate van marktinkomsten gepaard gaat met hogere concurrentie. Deze sector kent over het algemeen weinig marktinkomsten, maar de organisaties die hier dus wel meer van afhangen ervaren dan ook meteen een hogere mate van concurrentie. Het is ook in de welzijnssector dat contractfinanciering gepaard gaat met een hogere mate van competitie. Opnieuw zien we die niet in de andere sectoren. We zien wel dat in de socioculturele de inkomsten vanuit de gemeenschap samen gaan met een lagere competitiedruk voor middelen. De organisaties in de sociale economie geven dan weer aan dat een hoger aandeel van overheidsinkomsten samengaat met meer concurrentie voor middelen.

Tabel 10: Samenhang tussen competitie met middenveld en overheidsfinanciering

Verband is positief (↑) of negatief (↓), met een eerder zwakke (↓ of ↑) tot gemiddelde (↓↓ of ↑↑) sterkte.

Financieringsbron en type	ALGEMEEN		SOCIO-CULTUREEL		WELZIJN		SOCIALE ECONOMIE	
	middelen	cliënten/leden	middelen	cliënten	middelen	cliënten	middelen	cliënten
overheidsfinanciering								
Overheidsinkomsten							↑↑ *	
Gemeenschapsinkomsten			↓ *					
Marktinkomsten	↑ **	↑ **			↑ **	↑ **		
Contracten	↑ **				↑ *			
Projectsubsidies								
** $p < 0.01$, * $p < 0.05$								

4.5 Controle over strategische beslissingen

Een belangrijke dimensie van de relatie tussen organisaties en overheden is de mate waarin de organisatie autonoom kan beslissen. Om dit te meten hebben we drie dimensies bekeken: autonomie over de doelstellingen, over de manier van werken (instrumenten en methodieken) en over de te behalen resultaten (zie ook: Verschuere & De Corte, 2014). Respondenten konden telkens aangeven wie deze beleidsbeslissingen bepaalt: (enkel of vooral) de organisatie, (enkel of vooral) de overheid, of de overheid en organisatie samen. Hier zien we toch enkele interessante vaststellingen (tabel 11). Wat onmiddellijk opvalt, is dat de organisaties zich heel autonoom voelen voor wat betreft het beslissen over doelstellingen en de manier van werken. Bij het beslissen over de te behalen resultaten is de gerapporteerde autonomie nog steeds hoog, maar zien we toch dat het om lagere percentages gaat.

Er zijn ook belangrijke verschillen tussen de sectoren. Zo geldt over het algemeen dat er in de socioculturele sector hogere scores van autonomie gerapporteerd worden in vergelijking met de andere sectoren, en dit op de drie dimensies³⁶.

Wat betreft het beslissen over de doelstellingen, zien we dat er in de sectoren welzijn en sociale economie meer 'samen' wordt beslist dan in de socio-culturele sectoren. Bijna 1 op 3 organisaties in welzijn en sociale economie geeft dit aan (31% voor beide sectoren). Beslissingen over de manier van werken tonen de hoogste mate van autonomie: 77% (sociale economie) tot 90% (socio-cultureel) geeft aan zelf over de instrumenten en methodieken te beslissen. Al zien we dat het voor de sectoren welzijn (14%) en sociale economie (19%) niet vreemd is om ook hierover samen met de overheid te beslissen.

Wanneer het gaat over de te behalen resultaten zien we in elke sector een grote groep van organisaties die zegt samen met de overheid te beslissen over welke resultaten behaald moeten worden (van 33% tot 40%). Voor de welzijnssector is het voor 1 op 5 organisaties zelfs de overheid zelf die hier de beslissingen neemt (20%). De

³⁶ KW-test "doelstellingen", $H=35.777$, $p<0.001$, al is dat verschil toe te wijzen aan de het verschil tussen de hogere scores van "socio-cultureel" en de lagere scores van "welzijn" ($r=-0.3456$). "Socio-cultureel" verschilt dus niet significant van "sociale economie", en "welzijn" verschilt dus ook niet significant van "sociale economie". KW-test "methoden", $H=16.175$, $p<0.001$, met "socio-cultureel" tav "welzijn" ($r=-0.1932$) en "sociale economie" ($r=-0.2232$). KW-test "resultaten", $H=16.122$, $p<0.001$, waarbij verschil ook hier weer toe te wijzen is aan verschil tussen "socio-cultureel" en "welzijn" ($r=-0.2294$), en dus niet tussen andere sectoren.

voorzichtigheid gebiedt ons er op te wijzen dat er hier sprake kan zijn van ‘sociale wenselijkheid’ in de antwoorden (het gaat immers over de eigen autonomie). Het zou dus kunnen dat er onder de vlag van ‘samen beslissingen nemen’ een grotere mate van overheidscontrole schuilt.

Tabel 11: Controle over strategische beslissingen (% van organisaties)

Doelstellingen	Overheid	Samen	Organisatie	
Socio-cultureel	3.91%	13.41%	82.68%	100%
Welzijn	8.65%	30.77%	60.58%	100%
Sociale Economie	3.85%	30.77%	65.38%	100%
Methoden	Overheid	Samen	Organisatie	
Socio-cultureel	3.31%	7.18%	89.50%	100%
Welzijn	0.96%	14.42%	84.62%	100%
Sociale Economie	3.85%	19.23%	76.92%	100%
Te behalen resultaten	Overheid	Samen	Organisatie	
Socio-cultureel	6.08%	33.15%	60.77%	100%
Welzijn	20.19%	39.42%	40.38%	100%
Sociale Economie	8.00%	40.00%	52.00%	100%

5 Discussie en conclusie

In dit rapport hebben we enkele sleutelementen van de relatie tussen overheid en middenveldorganisaties bekeken. We hebben daarvoor gebruikt gemaakt van een survey van Vlaamse middenveldorganisaties, waarbij we ons hebben toegespitst op de organisaties voor wie de *Vlaamse overheid de belangrijkste overheid is*. Op die manier kunnen we een empirische momentopname presenteren van de relatie tussen drie belangrijke sectoren in het Vlaamse middenveld en de Vlaamse overheid. Een belangrijke vraag hierbij was of deze relatie nog steeds de traditionele kenmerken van een corporatistisch regime vertoont. Er wordt immers gesteld, zo hebben we in de inleiding beschreven, dat verschillende vormen van vermarkting en Nieuw Publiek Management deze relatie onder druk zetten.

Een eerste bevinding uit onze survey is dat er vormen van vermarkting en Nieuw Publiek Management opduiken in het Vlaamse middenveld, al lijken deze niet samen te gaan met een hoge competitiedruk. Nieuw Publiek Management hebben we gemeten aan de hand van drie dimensies: de types publieke financiering van de organisaties, de mate van competitie die organisaties ervaren en de mate van prestatiegerichte overheidscontrole. We stellen vast dat projectfinanciering en contractuele relaties met overheden in elke sector in aanzienlijke mate aangewend worden. Bovendien geven organisaties aan dat contractuele financiering aan belang gewonnen heeft in de afgelopen 10 jaren. Deze financieringsvormen lijken wel niet (meteen) te leiden tot meer competitie voor middelen of leden. Wat we wel zien is dat een hogere mate van afhankelijkheid van marktinkomsten gepaard gaat met meer competitie, al geldt dit enkel voor de welzijnssector. Kijken we naar de wijze waarop organisaties door de overheid gecontroleerd worden, dan zien we dat de vier verschillende vormen van controle (werking, financiën, prestaties en impact) allen vrij hoge scores behalen. Met enige voorzichtigheid (gezien de beperkte diepte van sommige indicatoren) zien we dus dat de Vlaamse overheid naast input controle ook prestatiegerichte controles belangrijk vindt. We onthouden uit de focusgroepen echter ook dat de betekenis van ‘prestaties’ in de praktijk sterk kan verschillen. Het is misschien deels een probleem van interpretatie: het

zou kunnen dat het middenveld het heeft over praktijken van 'Nieuw Publiek Management', terwijl het volgens vertegenwoordigers van de overheid om evoluerende maar wel om courante vormen van aanvaardbare controle gaat.

Gemiddeld genomen zagen we ook dat heel wat organisaties van mening zijn dat overheidsinkomsten in de laatste 10 jaar gedaald zijn, terwijl marktinkomsten aan belang gewonnen hebben. Al moeten we steeds heel voorzichtig zijn met dit soort subjectieve inschattingen van jarenlange evoluties. Toch zijn deze belangrijk, omdat ze aangeven hoe er naar de financiële steun van de overheid gekeken wordt. Uit onze survey blijkt bovendien dat de overheid nog steeds "onmisbaar" is als financier voor de meeste organisaties. De overheid blijft dan ook de belangrijkste financier voor al deze sectoren, al zijn er sterke verschillen: de welzijnssector is voornamelijk door overheidssubsidies gefinancierd, de sociale economie houdt overheid en markt in evenwicht, en in de socio-culturele sector is er een grotere mix van inkomsten.

Een tweede bevinding betreft het overlegmodel: de overheid wordt door een aanzienlijk deel van het middenveld gezien als een 'partner'. Ook geven heel wat respondenten aan dat zij samen met de overheid overleggen over belangrijke beleidsbeslissingen van de organisaties, met name wat betreft de te behalen resultaten. Het middenveld is in grote mate actief in allerlei koepelorganisaties, die een belangrijke rol vervullen in een corporatistisch regime. Koepelorganisaties zijn de 'beleidspartners' van de overheid. Het verrast dan ook niet dat dit de meest voorkomende beleidsstrategie is voor het Vlaamse middenveld. Bovendien geeft meer dan de helft van de organisaties aan dat de Vlaamse overheid voor hen een partner is waarmee zij inhoudelijk samenwerken. Toch ontstaat ook het beeld dat de Vlaamse overheid voor heel wat organisaties dicht bij hun werking is betrokken, en dat er op verschillende manieren samen wordt overlegd en beslist. Op basis van de survey en gesprekken in de focusgroepen, denken we ook niet dat NPM-achtige aansturing de klassieke overlegmodellen vervangt: het lijkt er eerder dat ze er op aansluit of aan toegevoegd wordt.

6 Samengevat: Belangrijkste bevindingen

---

1. Vermarkting en Nieuw Publieke Management?

We stellen een zekere mate van vermarkting en Nieuw Publiek Management vast in het Vlaamse middenveld: een aanzienlijk deel marktinkomsten, een aanzienlijk aandeel project- en contractfinanciering en een zekere mate van prestatiegerichte controles vanwege de Vlaamse overheid. We stellen in het algemeen een lage mate van competitie vast.

---

2. Overlegmodel?

Het overlegmodel is nog steeds aanwezig in het Vlaamse middenveld: de overheid wordt door een aanzienlijk deel van het middenveld gezien als een 'partner' en gemiddeld beschouwd vinden controles plaats met een zekere mate van overleg. Verder worden belangrijke organisationele beslissingen genomen in overleg met de overheid.

---

7 BIJLAGE: Overzicht database, steekproef en weging

Rekening houdend met de *disproportioneel gestratificeerde steekproef* van onze survey sample worden de resultaten in deze paper gewogen weergegeven, waarbij we een correctie doorvoeren die rekening houdt met het gegeven dat organisaties in sommige (sub)sectoren minder of meer frequent voorkomen in de populatie dan in onze steekproef. Resultaten zijn berekend in SPSS, waarbij de weegvariabele via "Weight by" is ingegeven voor alle frequentietabellen en correlaties. Voor andere testen, waarbij we rekening houden met het type sector van de organisatie, wordt er niet gewogen. Wegens de wijze waarmee SPSS omgaat met deze weegvariabele kunnen er afrondingsfouten voorkomen.

Overzicht van mapping en survey sampling (ONGEWOGEN)

Sectoren	Populatie Mapping		Respons Eerste Fase Survey		Respons Tweede Fase Survey**		Sampling Doel
	N	%	n	%	n	%	
A. Sociale Economie	159	6.42%	49	9.88%	34	6.85%	10%
B. Welzijn	603	24.36%	158	31.85%	130	26.21%	30%
C. Socio-Cultureel	1713	69.21%	289	58.27%	239	48.19%	60%
	2475	100%	496	100%	403	81.25%	

**percentages van tweede fase zijn hier weergegeven tav eerste fase, om de lagere respons te duiden

Organisaties die de Vlaamse overheid als belangrijkste overheid aanduiden (ONGEWOGEN)

Sectoren	Respons Eerste Fase		Vlaamse ovh. Eerste Fase		Respons Tweede Fase**		Vlaamse ovh. Tweede Fase	
	n	%	n	%	n	%	n	%
A. Sociale Economie	49	9.88%	40	11.80%	34	6.85%	27	9.75%
B. Welzijn	158	31.85%	134	39.53%	130	26.21%	111	40.07%
C. Socio-Cultureel	289	58.27%	165	48.67%	239	48.19%	139	50.18%
	496	100.00%	339	100.00%	403	81.25%	277	100.00%

Organisaties die de Vlaamse overheid als belangrijkste overheid aanduiden (GEWOGEN)

Sectoren	Respons Eerste Fase		Vlaamse ovh. Eerste Fase		Respons Tweede Fase**		Vlaamse ovh. Tweede Fase	
	n	%	n	%	n	%	n	%
A. Sociale Economie	32	6.37%	26	8.31%	22	5.41%	17	6.85%
B. Welzijn	121	24.47%	104	33.60%	100	24.58%	86	33.95%
C. Socio-Cultureel	343	69.16%	180	58.08%	284	70.01%	150	59.21%
	496	100%	310	100%	405	100%	254	100%

8 BIBLIOGRAFIE

- Arvidson, M., Johansson, H., & Scaramuzzino, R. (2018). Advocacy Compromised: How Financial, Organizational and Institutional Factors Shape Advocacy Strategies of Civil Society Organizations. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 29(4), 844–856.
- Bevir, M. (Ed.). (2007). *Encyclopedia of governance*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Beyers, J., & Braun, C. (2014). Ties that count: explaining interest group access to policymakers. *Journal of Public Policy*, 34(1), 93–121.
- Billiet, J. (2004). Van verwerpelijke verzuiling naar geprezen middenveld: bilan van 30 jaar onderzoek. *Tijdschrift voor sociologie*, 25(1), 129–157.
- Bode, I. (2011). Creeping Marketization and Post-Corporatist Governance. The transformation of state-nonprofit relations in continental Europe. In S. D. Phillips & S. R. Smith (Eds.), *Governance and regulation in the third sector: international perspectives* (pp. 116–141). New York: Routledge.
- Bode, I., & Brandsen, T. (2014). State–third Sector Partnerships: A short overview of key issues in the debate. *Public Management Review*, 16(8), 1055–1066.
- Debruyne, P., & Van Bouchaute, B. (2014). De bestaande orde verstoren. *Oikos*, 69. Retrieved from <http://middenveldinbeweging.be/wp-content/uploads/2014/04/De-bestaande-orde-verstoren.pdf>
- De Rynck, F., Pauly, R., & Verschuere, B. (2016). *Nieuw Publiek Management in Vlaanderen en de impact op het middenveld* (CSI Spotlightpaper). Universiteit Gent. Retrieved from <https://www.middenveldinnovatie.be/publicaties>
- Develtere, P. (2004). De derdewereldbeweging: nieuwe sociale beweging en netwerkbeweging. *Revue Belge D’histoire Contemporaine. Belgisch Tijdschrift Voor Nieuwste Geschiedenis*, (3), 421–443.
- Dursin, W., & Verschuere, B. (2018). Personal budgets as a solution for all? The case of adults with disabilities in a vulnerable situation. Presented at the EGPA Conference, Milan.
- Edwards, M. (2011). *The Oxford Handbook of Civil Society*. Oxford University Press, USA.

- Elchardus, M., Huyse, L., & Hooghe, M. (2001). *Het maatschappelijk middenveld in Vlaanderen: over de sociale constructie van democratisch burgerschap*. repository.uantwerpen.be.
- Fraussen, B., & Beyers, J. (2016). Who's in and who's out?: Explaining access to policymakers in Belgium. *Acta Politica*, 51(2), 214–236.
- Fraussen, B., & Wouters, R. (2015). Aandacht trekken of advies verstrekken? De aanwezigheid van middenveldorganisaties in adviesraad- en beeldbuispolitiek. *Res Publica*, 57(2), 159–183.
- Hellemans, S. (1990). *De strijd om de moderniteit. Sociale bewegingen en verzuiling in Europa sinds 1800*. Universitaire Pers Leuven.
- Heylen, F., Fraussen, B., & Beyers, J. (2018). Live to Fight Another Day? Organizational Maintenance and Mortality Anxiety of Civil Society Organizations. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*. <https://doi.org/10.1177/0899764018788664>
- Hooghe, M. (2004). Een bewegend doelwit. De sociologische en historische studie van sociale bewegingen in Vlaanderen. *Revue Belge D'histoire Contemporaine. Belgisch Tijdschrift Voor Nieuwste Geschiedenis*, (3), 331–357.
- Huyse, L. (2003). *Over Politiek*. Gent: Van Halewyck.
- Klenk, T., & Pavolini, E. (Eds.). (2015). *Restructuring Welfare Governance. Marketization, Managerialism and Welfare State Professionalism*. Cheltenham & Northampton: Edward Elgar Publishing.
- Lijphart, A. (2012). *Patterns of democracy: government forms and performance in thirty-six countries* (second). New Haven & London: Yale University Press.
- Öberg, P., Svensson, T., Christiansen, P. M., Nørgaard, A. S., Rommetvedt, H., & Thesen, G. (2011). Disrupted Exchange and Declining Corporatism: Government Authority and Interest Group Capability in Scandinavia. *Government and Opposition*, 46(3), 365–391.
- Osborne, S. P. (Ed.). (2010). *The new public governance?: emerging perspectives on the theory and practice of public governance*. London ; New York: Routledge.
- Pauly, R., Verschuere, B., & De Rynck, F. (2018). Steering civil society towards the market? A mixed-methods study of the governance arrangement of WISE in Flanders. Presented at the EGPA Conference, Milan: Ghent University.

- Pollitt, C., & Bouckaert, G. (2011). *Public management reform: a comparative analysis: new public management, governance, and the neo-Weberian state* (3rd ed). Oxford ; New York: Oxford University Press.
- Pollitt, C., van Thiel, S., & Homburg, V. (Eds.). (2007). *New Public Management in Europe. Adaptation and Alternatives*. London & New York: Palgrave Macmillan.
- Rigo, C., Biernaux, O., & Volon, H. (2018). *Het economische gewicht van instellingen zonder winstoogmerk in België (uitgave 2017)*. Koning Boudewijnstichting.
- Salamon, L. M., & Anheier, H. K. (1997). *Defining the Nonprofit Sector: A Cross-national Analysis*. Manchester University Press.
- Salamon, L. M., & Sokolowski, S. W. (Eds.). (1999). *Global civil society: dimensions of the nonprofit sector*. Baltimore, MD: Johns Hopkins Center for Civil Society Studies.
- Salamon, L. M., & Toepler, S. (2015). Government–Nonprofit Cooperation: Anomaly or Necessity? *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 26(6), 2155–2177.
- Schmitter, P. C. (1974). Still the Century of Corporatism? *The Review of Politics*, 36(1), 85–131.
- Seibel, W. (2015). Studying Hybrids: Sectors and Mechanisms. *Organization Studies*, 36(6), 697–712.
- Siaroff, A. (1999). Corporatism in 24 industrial democracies: Meaning and measurement. *European Journal of Political Research*, 36(2), 175–205.
- Stouthuysen, P. (2004). Oud en nieuw in één. De vredesbeweging als atypische nieuwe sociale beweging. *Revue Belge D'histoire Contemporaine. Belgisch Tijdschrift Voor Nieuwste Geschiedenis*, (3), 399–419.
- van den Bulck, J. (1992). Pillars and politics: Neo-corporatism and policy networks in Belgium. *West European Politics*, 15(2), 35–55.
- Van Der Heijden, H.-A. (2004). De milieubeweging in de twintigste eeuw. <https://www.journalbelgianhistory.be>, (3), 445–483.
- Van Maele, D. (2009). De politiek-organisatorische machtsconfiguratie in België: Relaties tussen maatschappelijke organisaties en de staatselite. *Tijdschrift Voor Sociologie*, 30(2), 117–142.

- Van Molle, L. (2004). De nieuwe vrouwenbeweging in Vlaanderen, een andere lezing. *Revue Belge D'histoire Contemporaine. Belgisch Tijdschrift Voor Nieuwste Geschiedenis*, (3), 359–397.
- Verschuere, B., & De Corte, J. (2013). Nonprofit Advocacy Under a Third-Party Government Regime: Cooperation or Conflict? *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 26(1), 222–241.
- Verschuere, B., & De Corte, J. (2014). The Impact of Public Resource Dependence on the Autonomy of NPOs in Their Strategic Decision Making. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 43(2), 293–313.
- Vlaamse Raad. (1995). *Verzuiling, ontzuiling en het cultuurpact. Verslag van de werkzaamheden van de Werkgroep Ontzuiling*. Retrieved from <https://docs.vlaamsparlement.be/docs/stukken/1994-1995/g737-1.pdf>
- Wayenberg, E., De Rynck, F., Steyvers, K., & Pilet, J.-B. (2010). Belgium: A Tale of Regional Divergence? In F. Hendriks, A. Lidström, & J. Loughlin (Eds.), *The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe* (1st ed.). Oxford University Press.
- Witte, E., Craeybeckx, J., & Meynen, A. (2009). *Political History of Belgium: From 1830 Onwards*. Asp / Vubpress / Upa.